

УДК [373.3.016:811.111]:159.955(043.5)

ІГРИ-ВПРАВИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Ю.С. Чапюк

аспірантка,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

У статті обґрунтовано необхідність цілеспрямованого формування креативності як творчої здібності особистості, що визначає її готовність до нестандартного мислення й поведінки, через розроблення науково обґрунтованих підходів, форм і методів, вправ, застосування яких сприяло би розвитку креативного мислення молодших школярів. Акцентовано увагу на сенситивності учнів молодшого шкільного віку в цьому процесі, на висвітленні низки чинників, що сприяють і перешкоджають розвитку творчого мислення учнів, розкритті умов його ефективного формування. Наголошено на значному впливі іноземної мови на розвиток креативного мислення молодших школярів. Наведено приклади ігор-вправ, які сприяють розвитку креативного мислення учнів початкових класів при вивченні іноземної мови.

Ключові слова: вправи, креативне мислення, ігри, іноземна мова, учні початкових класів, розвиток.

Життя в динамічному, безперервно мінливому світі ставить сучасну людину не тільки перед необхідністю адаптуватися до нових умов життя, але й активно, творчо пізнавати навколишню дійсність, впевнено діяти в непередбачуваних ситуаціях. Щоб долати труднощі, знаходити нові шляхи вирішення проблем, бути успішною, людина повинна активізувати свій творчий потенціал, свою креативність. Креативність як творча здібність виступає потужним фактором розвитку особистості, визначає її готовність до нестандартного мислення й поведінки [1]. Тому перед освітою постає завдання виховання творчої особистості, здатної креативно мислити і діяти в різних сферах життя.

Аналіз останніх наукових досліджень (М. Алексеєва, Г. Наумова, В. Сергеева) свідчить про недостатність авторських методик, вправ щодо формування креативного мислення учнів на уроках англійської мови.

Мета роботи полягає у доведенні педагогічної доцільності використання ігор-вправ, які сприятимуть розвитку креативного мислення учнів молодшого шкільного віку на уроках англійської мови.

Передусім, солідаризуючись із М. Зіновкіною, наголосимо, що у кожної людини є певний творчий потенціал, творчі здібності, які потрібно формувати та розвивати цілеспрямовано, оскільки без належної системи освіти ці задатки можуть себе не проявити і залишитись «мертвим вантажем». І саме креативна педагогіка покликана «розбудити» у людині творця і формувати у ній закладений від природи творчий потенціал, виховувати сміливість думки, впевненість у своїх творчих можливостях, здатність створювати якісно нові продукти у духовній і матеріальній сферах. Генерування нових нестандартних ідей має загальнолюдську цінність, не шкодить навколишньому середовищу та виховує потребу активно і творчо діяти у соціумі [2, с. 44].

За дослідженнями Д. Ниренберга, ми всі маємо досить чітке уявлення про те, як дитина змінюється фізично, як розвиваються її рухові навички в міру дорослішання. Та тільки в останні роки почали осмислювати розвиток розуму дитини. І в цьому, можливо, криється причина того, що ми маємо ще хибне уявлення про дієвість навиків творчого мислення [3, с. 20]. Звертаємо увагу на те, що феномен «креативне мислення» розглядається нами як складний процес розумової діяльності, спрямований на засвоєння невідомих понять, на створення нових матеріальних та духовних цінностей, на формування інтелектуальних здібностей для вирішення проблемних ситуацій. Це здатність бачити речі у новому і незвичному світлі і знаходити унікальні рішення проблем, що є повною протилежністю шаблонного мислення; це процес утворення нових систем зв'язків, властивостей особи, її інтелектуальних здібностей, що характеризуються динамічністю і системністю.

Як і будь-яку позитивну властивість, креативність важливо формувати якомога раніше. Найбільш сприятливим періодом для цього, на думку науковців (Л. Вержиковська, О. Кульчицька, Н. Литвинова, А. Матюшкін, В. Меде, В. Моляко, Г. Піорковський, Л. Чорна та ін.), вважається молодший шкільний вік, коли спонтанна і часто репродуктивна творчість

дошкільного віку поєднується зі швидко зростаючим інтелектом, абстрактним мисленням, логічністю. До того ж у цьому віці істотно зростає можливість самостійної постановки цілей, мотивування себе, пошуку способів дій і контролю результатів, тобто, освоєння всіх компонентів психологічної структури діяльності [4, с. 396].

Навчати творчості так, як навчають стандартних дій та операцій, неможливо. Для формування креативного мислення потрібно розробити особливі підходи, різні форми і методи, форми, застосування яких сприяло би формуванню та розвитку даного феномену [5, с. 10].

Експерименти П. Торранса довели, що уповільнення розвитку творчого мислення можна усунути шляхом спеціального навчання. При цьому науковець пропонує поетапну систему розвитку творчого мислення, провідна ідея якої – мислення дитини необхідно звільнити від обмежень, рамок, стандартів. До того ж П. Торранс виявив низку чинників, що сприяють і перешкоджають розвитку творчого мислення дитини. За даними досліджень Л. Фридман, до перших науковець відносить:

- заохочення різних форм креативного продукту в родині та школі;
- орієнтацію дитини на креативне вирішення проблеми;
- відсутність перешкод у проявах спонтанності й ініціативи дитини;
- можливість маніпулювати предметами і думками;
- навчання дитини уважно сприймати сигнали навколишнього середовища;
- виховний вплив, спрямований на визнання дитиною цінності креативних рис своєї особистості [6].

До чинників, які перешкоджають розвитку творчого мислення, на думку Л. Скалич, доречно відносити такі:

- орієнтація на успіх у поєднанні з острахом дати неправильну відповідь;
- надмірна орієнтація на думку однолітків;
- заборона запитань і обмеження ініціативи;
- чітке розмежування ігрової і трудової діяльності;
- уявлення про дивергентне мислення як про відхилення від норми [7, с. 22].

Щоб внутрішня активність особистості проявила себе, викладачеві потрібно вселити учням віру у власні сили. Як тільки людина повірить в себе і скаже собі: «Я можу це зробити», вона звільняє у собі творче начало, яке потім дуже важко придушити. Домогтися такого ефекту в учнів можна за певних умов: заохочування їх висловлювати власну точку зору, пропозицією їм вирішувати певні завдання, сприянням розкриттю неповторного внутрішнього світу особистості, формування самомотивації і позитивного мислення, оскільки людина з позитивним мисленням, як відзначає В. Калошин (ми солідарні з цим твердженням), свідомо контролює свої думки й емоції, вірить у досягнення успіху та залишається оптимістом у будь-якій ситуації [8, с. 29]. Саме позитивне мислення дає людині віру у власні сили, сприяє досягненню успіху, адаптує її до змін у сучасному мінливому світі, привчає до оптимізму, самовладання, впевненості у своїх можливостях, доброзичливості, формує позитивну Я-концепцію, високу самооцінку та високу мотивацію до навчальної діяльності [9, с. 69-70].

Творча орієнтація професійного навчання має за мету внесення правок до опрацювання та організації навчального матеріалу і зміну взаємовідносин між учителем і учнем. У креативній педагогіці, як слушно відзначає А. Алейников, переглянуто принцип «спочатку навчи ремеслу, а потім нехай учень творить так, як йому забажається» і визначено такий поділ знань:

- знання-знайомства, що дозволяють впізнати, розрізнити явища, певну інформацію;
- знання-копії, за допомогою яких можна репродукувати засвоєну навчальну інформацію;
- знання-вміння, котрі дозволяють застосовувати отриману інформацію у практичній діяльності;
- знання-трансформації, за допомогою яких отримані раніше знання переносяться на вирішення нових завдань [10, с. 30-31].

Разом із правильним вибором засобів навчання необхідною умовою для ефективного формування творчого мислення в учнів є вміння вчителя поєднувати різні методи навчання і дотримання його принципів. Володіння сучасними методами навчання (інформаційно-презентативними, алгоритмічно-дійовими, самостійно-пошуковими) є складовою психолого-педагогічної компетентності [2, с. 43].

Дж. Гілфорд, П. Торранс, С. Тейлор вбачають причину формування нетворчого стилю мислення в тому, що у процесі навчання учні постійно стикаються із задачами так званого «закритого типу», які мають заданий набір елементів і єдине розв'язання. У результаті такого навчання формується тип мислення, що базується на раніше сформованих знаннях і операціях. Навички відходу від відомих і знайомих відповідей, оригінальність і самостійність мислення, тобто риси власне творчого мислення, можуть бути сформовані лише у тому випадку, якщо в дитини є можливість тренуватися на задачах і завданнях «відкритого типу». Задачі цього типу припускають повну самостійність у виборі способу розв'язання.

Нам видається, що предмет «Іноземна мова» має колосальний вплив на розвиток креативного мислення. Ми виходимо з того, що здавна знання іноземних мов високо цінувалося в житті суспільства, а сьогодні цінність і практична значущість іноземної мови значно зростає, оскільки багато хто у сучасному світі розуміє важливість вивчення іноземної мови, знання якої відкриває нові можливості через доступ до цікавої й актуальної інформації на англійськомовних сайтах, де можна найпершим прочитати популярну книгу, не чекаючи її перекладу, сміливо подорожувати по всьому світу. «Вивчити іноземну мову – означає стати вдвічі багатшим», – писав свого часу О. Герцен. Вочевидь, знання іноземної, зокрема англійської мови, – це ключ до багатьох дверей у світі: престижної професії і кар'єрного зростання, освіти за кордоном, подорожей, вільного спілкування з людьми з різних країн. Знання іноземної мови для дітей – це своєрідний «місток» для відкриття світу, Європи на різних рівнях: соціальному, культурологічному, країнознавчому та ін. До того ж спрямування освітнього простору України на підготовку полікультурної особистості, що вільно володіє кількома європейськими мовами, є інструментом створення єдиного європейського освітнього простору, концептуальні основи якого закладено в Сорбонській, Болонській деклараціях та інших документах. При цьому особливій актуальності в підготовці школярів до життя в демократичному суспільстві набуває розвиток уміння володіти іноземною мовою, висловлювати, обґрунтовувати, доводити свої думки та переконання на уроках.

Нерідко учні початкової школи починають вивчати іноземну мову з особливим інтересом, але потім інтерес зникає, і предмет стає одним із найскладніших. Пов'язано це, в першу чергу, зі складністю у засвоєнні граматики. Таким чином, перед учителем постає завдання – організувати навчальний процес як можна ефективніше, а саме так, щоб усі учні активно брали участь у ньому. При цьому безпосереднім помічником, який мотивує молодших школярів вивчати іноземну мову і користуватися нею, є, передусім, навчальний кабінет, що має відрізнятись від усіх інших кабінетів школи. Все в ньому повинно здаватися незвичайним – від базових наочних засобів до найменших дрібниць. Дитина, увійшовши до такого кабінету, повинна відчути себе у світі іноземних мов і культур. Для цього стіни кабінету можна оригінально пофарбувати, наприклад, у такі кольори, які символізують країну мови (жовтий, зелений, білий), що вивчається. Слушними вважаємо такі методичні поради: тут мають бути карти, схеми, таблички з граматичними правилами, фотографії з головними пам'ятками країни, портрети видатних людей, наприклад, сімейне дерево династії королів Великобританії. На партах можна розташувати настільні прапорці – копії державних прапорів країн мови, що вивчається. Також кожен клас, який вивчає іноземну мову, може оформити свій куточок, де знаходитиметься інформація про учнів на мові [11].

Щоб налаштувати творче мислення на продуктивну роботу, С. Цимбал, пропонує виконати досить відому і дуже корисну вправу. Треба запропонувати учням встати в коло, широко розставити ноги, нахилитися, подивитися в простір між ніг, а потім відповісти на питання: Для чого ми це зробили? Рідко, хто дає правильну відповідь, що це ми зробили для того, щоб побачити звичний світ під абсолютно новим кутом зору.

Для розвитку образного і логічного мислення автор пропонує застосувати такий творчий підхід. Групі учнів із 5-6 осіб пропонується створити «сімейну фотографію». Учасники гри мають придумати і розподілити між собою сімейні ролі, а потім утілити їх у конкретні образи. Так, наприклад, одна група учнів вибрала ролі старого дідуся-кавалериста, мами-професорки, дочки-фотомоделі, онука в памперсах і з смоктунцем, пса – улюбленця сім'ї тощо. Згідно із завданням, «фотографія» має бути любительською і спонтанною, тобто відображувати момент повсякденного життя людей, фрагмент їх взаємин, ненавмисно збережений на плівці. Для цього потрібно вигадані персонажі помістити в певну ситуацію. Люди з «фото» мають прийняти

характерні пози, зображувати потрібні жести і міміку і на декілька миттєвостей завмерти. Після цих миттєвостей «фотографія» несподівано «оживає», герої фото ніби повертаються в збережене на піввіці минуле і починають робити свої незавершені справи, вести розмову і з'ясовувати стосунки. Так, у згаданих вище персонажів це був час сніданку: розсіяна мати-професорка насипала в яєчню замість солі цукор, що викликало гнів дочки-фотомоделі і невимовну радість пса, який цю яєчню тихенько вкрав зі столу і їв її на підлозі в компанії з дитиною. А старий дідусь-кавалерист, що страждає склерозом, прийняв свист чайника за сигнал до наступу і поскакав верхи на стільці, як на коні, вигукуючи хвалу Чапаєву і дратуючи усіх, окрім радісного немовляти і пса [12, с. 54].

Пропонуємо декілька ігор-вправ, які сприятимуть розвитку креативного мислення учнів початкових класів при вивченні іноземної мови.

«*Characterize an animal*» («Охарактеризуй тварину»)

(angry, nice, interesting, merry, active, large, small)

What angry animals can you name? Перерахуйте злих тварин (bear, crocodile, wolf, lion, snake, tiger)

What nice animals can you name? А тепер перерахуйте усіх добрих тварин (hare, hamster, rabbit etc.) Учні групують тварин за властивими їм вищепереліченими характеристиками.

«*Find the equivalent*» («Знайди еквівалент»)

Англійська приказка	Український еквівалент
A bird in the hand is worth two in the bush.	Краще синиця в руках, ніж журавель в небі.
A man is known by the company he keeps.	Скажи мені, хто твій друг, і я скажу, хто ти.
When pigs fly.	Коли рак на горі свисне.
Practice makes perfect.	Повторення – мати навчання.
It rains cats and dogs.	Лле, як з відра.
To buy a pig in a poke.	Купити kota в мішку.
Actions speak louder than words.	Людина красна не словами, а добрими справами.
Catch the bear before you sell his skin.	Перш злови ведмедя, а потім продавай його шкіру.
A storm in a tea-cup.	Бура в склянці води.
Don't look a gift horse in the mouth.	Дарованому коню в зуби не дивляться.
Don't judge a book by its cover.	Зустрічають по одягу, проводжають по розуму.
The grass is always greener on the other side of the hill.	Всюди добре, де нас нема.

«*Draw*» («Намалюй»)

Усі діти обожають малювання. Ми пропонуємо скористатися цим захопленням на уроках англійської мови. Учні слухають фрагмент музичного твору, в якому можна почути звуки природи: шум моря, шелестіння листя, пташиний спів тощо. Діти відображають на своїх малюнках ті образи, які вони «побачили». Описуючи класу свій малюнок, учні повторюють лексику за темами: Weather (Природа), Seasons (Пори року), Colours (Кольори), Animals (Тварини). Вправи такого типу є надзвичайно ефективним засобом розвитку творчих здібностей учнів, засобом прищеплення естетичних смаків та любові до природи.

Отже, крізь призму викладеного можна помітити закономірність плідності навчального процесу і того, наскільки вчитель уміє організовувати урок, вибирати форми, методи та вправи для проведення заняття. Запропоновані вище форми роботи сприяють розвитку творчих здібностей, креативного мислення молодших школярів, формуванню у них мовної, інтелектуальної та пізнавальної активності. Разом із цим у молодших школярів формуються певні ціннісні настанови, толерантне ставлення і повага до народу країни, мова, якої вивчається, з'являється потреба її використання на практиці. Перспективи подальших наукових розвідок полягають у розробленні комплексу вправ, які сприяли б розвитку креативного мислення учнів початкових класів на уроках англійської мови.

1. Позняк Т. М. Розвиток креативних здібностей особистості / Т. М. Позняк // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер. : Психологічні науки. – 2013. – Вип. 114. – С. 161-166.
2. Кравець Р. Педагогічні умови формування творчого мислення у студентів / Р. Кравець // Наукові записки Тернопільського держ. пед. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка : збірник / М-во освіти і науки України, Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2009. – № 1. – С. 42-46.
3. Ниренберг Дж. И. Искусство творческого мышления / Пер. с англ.; Худ. обл. М. В. Драко. – М. : ООО «Попурри», 1996. – 240 с.

4. Жигайло О. О. Психолого-педагогічні аспекти формування креативного мислення дітей молодшого шкільного віку / О. О. Жигайло // Проблеми сучасної психології. – 2011. – № 12. – С. 393-401.
5. Березняк Є. Завдання педагога – навчити дітей бути людьми на землі / Є. Березняк // Освіта України. – 2000. – № 6. – С. 10.
6. Фридман Л. М. Психолого-педагогические основы обучения математике в школе / Л. М. Фридман // Учителю математики о педагогической психологии. – М. : Просвещение, 1983. – 160 с.
7. Скалич Л. Й. Діагностика та формування творчого математичного мислення молодших школярів : дис. канд. псих. наук : 19.00.07 / Скалич Любов Йосипівна – Київ, 2006. – 184 с.
8. Калошин В. Ф. Як сформулювати позитивне мислення / В. Ф. Калошин // Практична психологія та соціальна робота. – 1998. – № 2. – С. 29-34.
9. Калошин В. Ф. Роль позитивного мислення у розвитку творчості особистості / В. Ф. Калошин // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – № 10. – С. 67-72.
10. Алейников А. Д. О креативной педагогике / А. Д. Алейников // Вестник высшей школы. – 1989. – № 12. – С. 29-35.
11. Рындина Ю. В. Формирование творческих способностей у младших школьников на уроках иностранного языка / Ю. В. Рындина, О. С. Некрутова // Молодой ученый. – 2016. – №11. – С. 1536-1538.
12. Цимбал С. В. Психологічні особливості розвитку уваги і мислення в ІЛПТ / С. В. Цимбал // Теоретичні питання культури, освіти та виховання. – 2011. – № 43. – С. 51-55.

Чапук Ю. С. Игры-упражнения как орудие развития креативного мышления учащихся на уроках английского языка.

В статье обоснована необходимость целенаправленного формирования креативности как творческой способности личности, которая определяет ее готовность к нестандартному мышлению и поведению путем разработки научно-обоснованных подходов, форм и методов, упражнений, применение которых способствовало бы развитию креативного мышления младших школьников. Акцентировано внимание на сензитивности учеников младшего школьного возраста в этом процессе, на освещении ряда факторов, способствующих и препятствующих развитию творческого мышления учащихся, раскрытии условий его эффективного формирования. Отмечено значительное влияние иностранного языка на развитие креативного мышления младших школьников. Приведены примеры игр-упражнений, способствующих развитию креативного мышления учащихся начальных классов при изучении иностранного языка.

Ключевые слова: упражнения, креативное мышление, игры, иностранный язык, учащиеся начальных классов, развитие.

Chapiuk Y. S. Exercises and games as a mean of creative thinking developing of pupils at English language lessons.

The article substantiates the necessity of the purposeful formation of creativity as the creative ability of the individual that determines her/his willingness to unconventional thinking and behavior through the development of special approaches, forms and methods, exercises, the use of which would facilitate the development of creative thinking of primary school children. It is focused on the sensitivity of primary school aged children in the process, several factors are highlighted that promote and prevent the creative thinking development of pupils, conditions are disclosed of its effective formation. The significant influence of foreign language on the development of creative thinking of primary school children is noted. Games and exercises promote the development of creative thinking of primary school children learning a foreign language.

Key words: exercises, creative thinking, games, foreign language, primary school children, development.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Луцан Н.І.